

ΑΓΙΟΤΙΡΙΚΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ

Όπως είναι γνωστό, τὰ ἀγιορείτικα χειρόγραφα ἀποτελοῦν ἓνα πάντοτε ἐνδιαφέρον ἀντικείμενο ἔρευνα ὅτι ὁ πλοῦτος τους είναι σχεδὸν ἀνεξάντλητος. Προϊόντα τέχνης καὶ τεχνικῆς, τὰ χειρόγραφα αὐτὰ είναι ἄρρηκτα δεμένα μὲ τὴ ζωὴ τῶν Ἀγιορειτῶν, ἀφοῦ ὑπῆρξαν ταυτοχρόνως ἀποτελέσματα ἀλλὰ καὶ ἐργαλεῖα προσευχῆς, ἀφιερωμένα στὴν ἀέναη λατρεία πὺ προσφέρεται στὸν Θεὸ ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς.

Τὸ 2008, ὁ καθηγητῆς κ. Ν. Καδᾶς παρουσίασε τὸν βαρύτιμο τόμο μὲ τίτλο: Τὰ εἰκονογραφημένα χειρόγραφα τοῦ Ἀγίου Ὄρους, ἀποτελούμενιο ἀπὸ 475 σελίδες μεγάλου σχήματος, μιὰ ἔκδοση τοῦ Κέντρου Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν, τῆς Θεσσαλονίκης, στὴ σειρά «Βυζαντινὰ Μνημεῖα» ἄρ. 15, καὶ τοῦ Ἐκδοτικοῦ Ὄργανισμοῦ Π. Κυριακίδη. Ἀφιερωμένο «στὴ σεβαστὴ χορεία τῶν ἀγιορειτῶν Πατέρων», τὸ ἔργο αὐτὸ μετὰ τὸν πρόλογο καὶ τὴν εἴσαγωγή, χωρίζεται σὲ δύο μέρη. Τὸ πρῶτο τιτλοφορεῖται «Κατάλογο Μικρογραφιῶν». Ἐδῶ ἀναφέρονται κατὰ χειρόγραφο καὶ φύλλο οἱ μικρογραφίες πὺ ἔχουν ἐντοπιστεῖ καὶ μελετηθεῖ, μὲ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία πὺ ἀναφέρεται σὲ αὐτές. Πρόκειται γιὰ μικρογραφίες ἀπὸ τὸ Πρωτάτο, τὶς εἴκοισι κυριάρχες ἱερές μονές τοῦ Ἀγίου Ὄρους καὶ τὶς σκῆτες τῆς Ἀγίας Ἄννης, τῶν Καυσοκαλυβίων καὶ τοῦ Προφήτη Ἡλία.

Στὸ τέλος μάλιστα παρτατίθεται καὶ πίνακας τῶν εἰκονογραφημένων χειρογράφων τοῦ Ἀγίου Ὄρους, συγκριτικὸς καὶ ὡς τὶς προηγουμένες σχετικὲς προσπάθειες τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστημονικῆς βιβλιογραφίας. Ἀπὸ αὐτὸν φαίνεται τόσο τὸ εὖρος τῆς ἔρευνας, ὅσο καὶ τὸ πολύμοχθον τῆς ὅλης προσπάθειας, ἀφοῦ σύμφωνα μὲ τὸν πίνακα αὐτὸν στὸ ἔργο τοῦ κ. Καδᾶ μελετῶνται 628 χειρόγραφα, 14 εἰλητάρια καὶ 4 σπαράγματα χειρογράφων, ἔναντι 225 χειρογράφων καὶ 3 εἰληταρίων πὺ εἶχαν μελετηθεῖ στὸ γνωστὸ τετράτομο ἔργο Οἱ θησαυροὶ τοῦ Ἀγίου Ὄρους, ἀλλὰ καὶ ἔναντι ἐπίσης 175 χειρογράφων, 10 εἰληταρίων καὶ 2 σπαραγμάτων, πὺ ἀπασχόλησαν τὴν ὑπόλοιπη σχετικὴ βιβλιογραφία.

Στή συνέχεια παρατίθεται τὸ δεύτερο μέρος τοῦ βιβλίου, πὸν τιτλοφορεῖται «Εἰκονογραφικὸ εὐρετήριον». Σὲ αὐτὸ, καὶ μὲ ἀλφαβητικὴ σειρά, καταλογογραφοῦνται τὰ εἰκονογραφικὰ θέματα, τὰ πρόσωπα, οἱ σκηναί, τὰ διακοσμητικὰ κ.λπ., μὲ ἀκριβεῖς καὶ λεπτομερεῖς ἐνδείξεις τῶν χειρογράφων, κατὰ μονὴ καὶ φύλλον, πὸν σώζονται αὐτά. Τέλος, παρατίθεται ἕκτενὲς παράρτημα πινάκων, ὅπου περιλαμβάνονται 170 πίνακες, καθένας ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀποτελεῖται ἀπὸ τρεῖς ἢ, τὸ συνηθέστερο, τέσσερις πίνακες ἔγχρωμους, ὥστε ὁ ἀναγνώστης ἀλλὰ καὶ ὁ εἰδικὸς ἐπιστήμονας νὰ ἀποκομίσουν μιὰ πλήρη, κατὰ τὸ δυνατόν, γνώση γιὰ τὸ ὑλικὸ πὸν μελετᾷ, ἐπεξεργάζεται καὶ παρουσιάζει ὁ συγγραφέας. Συνολικὰ περιλαμβάνονται ἐδῶ 664 ἔγχρωμες καὶ ὑψηλῆς ἀνάλυσης φωτογραφίες μικρογραφιῶν ἀπὸ διάφορα ἀγιορείτικα χειρόγραφα.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω εὐκόλα μπορεῖ, νομίζω, νὰ ἐννοηθεῖ τόσο ἡ μεγάλη ἐπιστημονικὴ σημασία τοῦ ἔργου, ὅσο καὶ ὁ πολυετὴς μόχθος πὸν χρειάσθηκε γιὰ νὰ ὀλοκληρωθεῖ τὸ ὅλο ἐρευνητικὸ ἐγχείρημα. Τὰ χειρόγραφα πὸν παρουσιάζονται, ἐπιλεγμένα ἀπὸ τὰ περίπου 16.000 χειρόγραφα πὸν κοσμοῦν τὶς ἀγιορείτικες βιβλιοθήκες, ἀνήκουν χρονικὰ στὸ διάστημα ἀπὸ τὸν 8ο ἕως τὶς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνα. Εἶναι κυρίως χειρόγραφα θεολογικά, λειτουργικά καὶ μουσικά, ὀρισμένα δὲ ἀπὸ αὐτὰ ἔχουν περιεχόμενον φιλολογικόν, φιλοσοφικόν, νομικόν καὶ ἰατρικόν. Πρόκειται γιὰ τὰ περίφημα ἀγιορείτικα «ἱστορημένα» χειρόγραφα, πὸν εἶναι φημισμένα στοὺς εἰδικοὺς μελετητὲς ὅλου τοῦ κόσμου γιὰ τὴν ἀξία καὶ τὴν καλλιτεχνικὴ τους εἰκονογράφηση. Καὶ ἔρχεται βέβαια, τὸ ἔργο αὐτό, νὰ συμπληρώσει ἕνα μεγάλο σχετικὸ κενὸ τῆς ἔρευνας, συμπληρώνοντας ἀνάλογες σπουδαῖες ἐπιστημονικὲς προσπάθειες, ὅπως ἡ σχετικὰ πρόσφατη δίτομη παρουσίαση καὶ μελέτη τῶν εἰκονογραφημένων χειρογράφων τῶν Μετῶρων, ἀπὸ τοὺς ἀειμνήστους καθηγητὲς Γεωργ. Γαλάβαρη καὶ Δημ. Ζ. Σοφιανό.

Ὁ συγγραφέας σημειώνει ὅτι ἡ ἐρευνητικὴ του προσπάθεια κράτησε σαράντα περίπου χρόνια, καθὼς ἄρχισε τὸ Νοέμβριον τοῦ 1968 καὶ ἀποτέλεσε κύριον ἐρευνητικὸ πρόγραμμα τοῦ τμήματος Βυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας, τοῦ Κέντρου Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν πὸν λειτουργεῖ καὶ δραστηριοποιεῖται στὸ Ἀριστοτέλειον Πανεπιστήμιον

Θεσσαλονίκης. Μὲ βάση αὐτὸν τὸν πολύχρονο ἐρευνητικὸ μὶχθο, παρέδωσε στὴ διοεθνή ἐπιστημονική κοινότητα ἕνα ἔργο μεγάλο καὶ σπουδαῖο, πὸ σίγουρα θὰ ἀποτελέσει ἕνασμα πολλῶν σχετικῶν μελετῶν, στὸ μέλλον. Παρόμοια ἔργα ὑποδομῆς, κάποτε ἄχαρα καὶ ἐξιαρετικά κοπιαστικά, ἀποτελοῦν βάση τῆς προόδου τῆς ἐπιστήμης, καθὼς συνιστοῦν ἕνα στέρεο κρηπίδωμα, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου οἰκοδομεῖται ἡ ἐρευνητικὴ πρόοδος. Τοῦτο μάλιστα εἶναι ἰδιαιτέρως σημαντικό προκειμένου περὶ τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ τῶν Βιβλιοθηκῶν του, πὸν παρὰ τὶς κατὰ καιροὺς διαρπαγές καὶ λεηλασίες πὸν ὑπέστησαν συνεχίζουν νὰ ἀποτελοῦν πραγματικὰ θησαυροφυλάκια τῶν προϊόντων τῆς εὐσέβειας καὶ τῆς εὐλάβειας τῶν πατέρων μας.

Τὸ ἔργο βέβαια αὐτὸ ἀποδεικνύει, γιὰ πολλοστὴ φορά, καὶ τὴν ἐξαιρετικὴν θέσιν τοῦ Ἁγίου Ὁρους στὴν παγνόςμια πολιτιστικὴ κληρονομία τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ θέσιν αὐτὴ συνίσταται ὄχι μόνο στὴν παραγωγή καὶ διαφύλαξιν πολιτιστικῶν ἀγαθῶν, ὅπως τὰ ἐδῶ παρουσιασμένα χειρόγραφα, ἀλλὰ κυρίως στὸ ὅτι ἀποτελεῖ μίαν ζωντανὴν ἱερὴν πολιτεία, μίαν κοινότητα λατραείας τοῦ Θεοῦ καὶ ἀσκήσης τῶν ἀρετῶν, παρόμοια τῆς ὁποίας, σὲ τέτοια ἔκτασιν καὶ ἔμτασιν, δὲν ξέρω νὰ ὑπάρχει πουθενᾶ στὸν κόσμιο. τὰ μελετώμενα ἀπὸ τὸν κ. Σωτ. Καδᾶ χειρόγραφα, μὲ τὶς περίτεχνες μικρογραφίες τους, δὲν εἶναι ἀπλᾶ ἔργα τέχνης, εἶναι μαρτυρίες μίαν ἀδιάκοπης καὶ λυτρωτικῆς προσευχῆς, μίαν ἰδιαιτέρως πνευματικῆς σχέσης μὲ τὸν Θεὸ καὶ μὲ τὰ δημιουργήματά Του, ἀλλὰ καὶ μίαν πάλλουσας ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸ, τὴ φύσιν καὶ τὸν συνάνθρωπο.

Οἱ μικρογραφίες πὸν μελετῶνται στὸ ἔργο ἔχουν κατεξοχὴν πνευματικὴ διάστασιν, καθὼς ἀποτελοῦν καλλιτεχνικὲς ἐκφράσεις μίαν θεολογικῆς σκέψης, ἀποτυπώσεις μίαν κατὰ Χριστοῦ ζωῆς, πὸν λείπει βασανιστικᾶ ἀπὸ τὴν ὑλοκρατικὴν καὶ ὑδονοκρατούμενην κοινωνία μας. Βλέποντας τὶς ἀποδόσεις τῶν προσώπων καὶ τῶν σωμάτων, στοὺς ἔγχρωμους πίνακες τῆς ἔκδοσης, μπορούμε νὰ κατανοήσουμε πληρέστερα τὸ ἀσκητικὸ ἰδεῶδες καὶ τὴν ὁμορφία τῆς ἀπλότητος πὸν αὐτὸ φέρνει στὸν κόσμιο μας. Μποροῦμε νὰ ἐντρυφήσουμε στὴν οὐσία τῆς ἀγιορείτικης ζωῆς, στὰ μύχια τῆς παράδοσης τοῦ Ἁγιωνύμου Ὁρους, πὸν φέρνει στὴ λαύρα τῶν πολυπληθῶν

καὶ ἀπρόσωπων πόλεων μας τὴ δροσιὰ τῆς ἐρήμου καὶ τὴ
συρίζουσα δρόσο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Κι αὐτὸ ἴσως εἶναι τὸ μεγαλύτερο κέρδος ἀπὸ
τὴ μελέτη πὺν μὲ τόση συγκρότηση, πληρότητα καὶ
ἐπιτυχία μᾶς παρουσιάζει ἐδῶ ὁ συγγραφέας.

Μ. Γ. Βαρβούνης
Ἄν. Καθ. Λαογραφίας Δ. Π. Θ.
ΠΡΩΤΑΤΟΝ

Ἰανουάριος - Μάρτιος 2011
ἀριθ. 121